

themselves much more actively in training both the interpreters and the legal professionals, with the latter group being the more difficult to access. In this paper, it is proposed to shift the focus from means to purpose and consider forensic science current challenges in terms of discipline, before addressing organisations' specific issues. It is proved that the specificity of the forensic discourse determines the use of a significant number of terms from related fields of knowledge as part of its terminological system.

Keywords: *forensic discourse, vocabulary of forensic examination, term, terminology system of forensic examination.*

УДК

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-376-381

Володимир ВОЛОШИН[©]

*(Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)*

ВПЛИВ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено вплив психоемоційного стану оперативного працівника на ефективність оперативно-розшукової діяльності. Визначено, що для вчасного розпізнавання й запобігання негативним наслідкам неналежного психоемоційного стану необхідно враховувати, що визначальну роль у психологічній структурі особистості працівника оперативного підрозділу відіграють психічні явища. Зазначено, що знання психологічних явищ сформує актуальне знання про особистість оперативного працівника, дозволить використовувати ці знання під час планування та проведення оперативно-розшукових заходів. При цьому акцентовано на тому, що для того, щоб відповідним чином корегувати психоемоційний стан оперативного працівника, з метою підвищення ефективності здійснюваної ним оперативно-розшукової діяльності, потрібно враховувати мотивацію, яка є одним із основних психологічних явищ, що пояснює руйнівну силу усієї його життєдіяльності і поведінки.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, психологія оперативно-розшукової діяльності, психоемоційний стан, оперативний працівник, психічні явища, мотивація, ефективність.*

Постановка проблеми. Українські реалії останніх років створюють додаткове психологічне напруження в житті українців. Водночас, порівняно з цивільним населенням, психологічне напруження у працівників сектора безпеки і оборони України після повномасштабного російського вторгнення перебуває у своєму максимальному значенні. Адже, крім звичайних для будь-кого хвилювань за власну безпеку, а також рідних та близьких, на працівниках сектора безпеки і оборони, а особливо тих, хто здійснює оперативно-розшукову діяльність, лежить обов'язок ефективно виконувати свої службові завдання, від чого часто залежить успіх окремих бойових завдань, а отже, життя та здоров'я людей.

За своєю суттю оперативно-розшукова діяльність є одним зі способів збору та оцінки інформації, необхідної для ухвалення відповідних рішень, а отже, від того, наскільки отримана інформація буде правильно та об'єктивно оцінена, залежить і ухвалення рішення та ефективність заходів, здійснених на підставі такого рішення.

Від психоемоційного стану оперативного працівника прямо залежить ефективність усієї оперативно-розшукової діяльності і часто навіть тієї, яка здійснюється не конкретно ним, а цілим підрозділом чи навіть декількома підрозділами різних відомств. Знання психоемоційних станів та умінь їх вчасно розпізнати повинні бути в кожного оперативного працівника та відповідного керівника.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Сучасні здобутки оперативно-розшукової науки в частині вивчення її психологічних

© В. Волошин, 2022

vovan9607@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2613-7115>

особливостей стали результатом багаторічних досліджень провідних вітчизняних науковців, а саме: Д. Александрова, К. Антонова, Б. Бараненка, О. Бандурки, О. Бочкового, І. Денисової, О. Долженкова, В. Євтушка, І. Козаченка, Я. Кондратьєва, І. Паршина, М. Перепелиці, В. Пчолкіна, В. Регульського, Б. Розовського, В. Сілюкова, О. Шумілова та ін.

Вищевказане підтверджує актуальність статті та необхідність проведення додаткового наукового дослідження, адже війна постійно вносить свої корективи як у життя людей, так і в діяльність сектора безпеки і оборони України, змушуючи постійно корегувати вміння та навички для можливості справлятися з актуальними загрозами, а також удосконалювати свою діяльність для підвищення ефективності здійснюваних заходів.

Метою статті є аналіз науково-теоретичних джерел та практики здійснення оперативно-розшукової діяльності для висвітлення впливу психоемоційного стану оперативного працівника на ефективність оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Інформація є основою оперативно-розшукової діяльності. На підставі аналізу отриманої оперативним працівником інформації формуються висновки, які є основою ухвалення рішення або самим оперативним працівником, або керівниками відповідних підрозділів. Навіть у випадках, коли аналіз оперативної інформації здійснює інформаційно-аналітична система в автоматичному режимі, що на сьогодні є поширеною практикою [1, с. 2–11], кінцеве рішення про застосування тих чи інших заходів ухвалює людина. І від того, в якому психоемоційному стані на момент ухвалення рішення ця людина перебуває, буде залежати адекватність такого рішення ситуації, яка склалася, і ефективність здійснюваних на підставі такого рішення подальших заходів. Умовно, вищеповисаний процес, незважаючи на часте залучення інформаційно-аналітичних технологій, залежить від «людського фактору», який іноді стає причиною негативних наслідків у тій чи іншій діяльності.

Під «людським фактором» у цьому випадку розуміється широке коло соціальних, соціально-психологічних, психологічних, психофізіологічних і професійних характеристик, які притаманні оперативним працівникам і які так чи інакше виявляються в згаданій діяльності, здійснюючи вплив на її ефективність та якість [3, с. 31].

Зокрема, спеціальними дослідженнями встановлено, що причини загибелі та поранень оперативних працівників під час виконання ними професійних обов'язків полягають:

- у прорахунках предметного планування заходів ОРД, оскільки вказані випадки здебільшого відбуваються в процесі виконання передбачених (запланованих) дій;
- у неповноті інформаційно-аналітичного забезпечення розробки операцій, бо зазначені випадки, як правило, відбуваються внаслідок виникнення непередбачених, несподіваних ситуацій під час виконання заходів ОРД;
- у дефіциті часу для ухвалення рішень;
- внаслідок проведення оперативними працівниками некваліфікованих дій під час виконання запланованих оперативно-розшукових заходів [3, с. 33].

Крім вказаних факторів, варто виділити й випадки суїциду серед співробітників оперативних підрозділів, що є безпосереднім результатом складного їх психоемоційного стану. Зокрема, ще влітку 2016 р. головний військовий прокурор України Анатолій Матіос повідомляв, що з початку АТО в 2014–2016 рр. небойові втрати української армії становили 1294 випадки, з них 259 – суїциди (20 %). Через деякий час в «Українській правді» опубліковано відповідь Міноборони на запит з небойових втрат в українській армії в 2016 р. – це 256 смертей, з них найбільший відсоток – самогубства (63 випадки або 25 %) [5]. Інститут судової психіатрії фіксував більше 100 суїцидів учасників АТО після звільнення [2]. І це дані на час проведення АТО у 2014–2017 рр., коли в бойових та антитерористичних заходах брали участь здебільшого представники сектора безпеки і оборони, які морально підготовлені до таких дій. Більше того, у мирний час серед загальної кількості загиблих працівників системи МВС приблизно третина були особи, які скоїли суїцид [7].

Сьогодні ж, після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р., у стримуванні агресії беруть участь усі без винятку підрозділи сектора безпеки і оборони України. Крім того, якщо у 2014–2022 рр. межі бойових зіткнень були чітко визначені і не чіпали інших регіонів країни, то з лютого 2022 р. жодне з міст, селищ

чи сіл не можна вважати безпечними, адже масовані ракетні обстріли відбуваються по всій території України. Тенденцію щодо збільшення кількості самогубств у правоохоронних органах виявили ще у 2018 р., звертаючи увагу на необхідність розробки нових шляхів протидії цьому деструктивному явищу [4, с. 195–206].

Що ж до оперативно-розшукової діяльності, то вона належить до професій, що передбачають високі психологічні та психофізіологічні особистісні вимоги до працівника, бо здійснюється головно в екстремальних, частіше за все стресових, ситуаціях, які супроводжуються:

- високим рівнем відповідальності оперативних працівників за ухвалені рішення;
- підвищеним ризиком для життя;
- ненормованим графіком роботи;
- специфікою осіб, з якими потрібно спілкуватися, іноді без їх згоди;
- значною емоційною напруженістю;
- постійною та інтенсивною інтелектуальною активністю через часті зміни оперативної обстановки;
- цейтнотом в ухваленні рішень в умовах браку інформації;
- негласністю заходів ОРД тощо.

При цьому для вчасного розпізнавання й попередження негативних наслідків від неналежного психоемоційного стану необхідно враховувати, що визначальну роль у психологічній структурі особистості працівника оперативного підрозділу відіграють психічні явища (тобто психічні процеси, стани й властивості).

Водночас якщо психічні процеси, за своєю суттю, це вольові дії, які відбуваються з урахуванням сформованих здібностей через сприйняття предметів і явищ органами чуття через мислення, то психічні стани – це зафіксовані на усвідомленому або позаусвідомленому рівні почуття суб'єкта ОРД щодо комфорту-дискомфорту, добробуту-недобробуту, задоволеності-незадоволеності в тих чи інших аспектах його життєдіяльності або субструктурах організму. Вони мають більш тривалий характер і здебільшого відбиваються як параметри позитивних чи негативних психічних станів особистості [3, с. 35]. Психічні стани виявляються через емоції і самими емоціями формуються та мають безпосередній вплив на сприйняття оперативним працівником дійсності, а отже, впливають на ухвалення рішення під час виконання службових обов'язків.

Тривала психічна діяльність у тих чи інших умовах формує сталі риси особистості, які називаються психічними властивостями. Найбільш істотними в психологічній структурі оперативного працівника є цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, які разом із такими особистісними рисами, як самовладання, раціоналізм, сміливість тощо є основними складовими сильного характеру оперативного працівника. Тим часом як боягузтво, упертість, нерішучість, неврівноваженість тощо вказують на слабохарактерність людини, і часто стають причиною невдач в оперативно-розшуковій діяльності.

Крім того, якщо висвітлені раніше явища відбуваються у постійній динаміці, то темперамент особистості, як компонент психологічної структури оперативного працівника, відносно стала характеристика індивіда, яку потрібно враховувати під час планування оперативно-розшукових дій. При цьому враховується темперамент як самого оперативного працівника, адже від цього залежить прогнозування його реакції на ті чи інші психічні процеси, так і об'єктів ОРД через ті ж самі причини.

Тож виокремлюються типи осіб: холеричний, що виявляється у підвищеній збуджуваності, неврівноваженості особистості; сангвінічний, якому притаманна велика рухливість і легка пристосовуваність до нових умов; флегматичний як тип спокійної, урівноваженої, наполегливої та завзятої людини; меланхолічний, тобто емоційно високочутливий, підвищено уразливий суб'єкт.

Знання вищевказаних психологічних явищ сформує актуальне знання про особистість оперативного працівника, дозволить використовувати ці знання під час планування та проведення оперативно-розшукових заходів. Проте для того, щоб відповідним чином корегувати психоемоційний стан оперативного працівника для підвищення ефективності здійснюваної ним оперативно-розшукової діяльності потрібно враховувати мотивацію, яка посідає керівне значення у структурі особистості оперативного працівника і є одним з основних психологічних явищ, що

пояснює рушійну силу всієї його життєдіяльності і поведінки.

Мотив діяльності відповідає певній потребі та переживається суб'єктом у формі бажання, хотіння або навпаки у формі відрази, що викликає так звану мотивацію заперечення. Не буває діяльності без мотиву, «немотивована» діяльність це діяльність з суб'єктивно та об'єктивно прихованими мотивами. Мотив – це те, що рухає, спонукає до діяльності. Під мотивом треба розуміти те об'єктивне, що відповідає потребі, спонукає і спрямовує діяльність. Узяті стосовно до діяльності мотиви виконують дуже цікаву і дуже тонку, дуже складну функцію. Вони визначають зону цілей. А отже, через вибір в цій зоні мети визначається і відбір, вибір власне дій [6].

Мотиви можуть бути в різних взаємозв'язках між собою. Вони здатні посилювати або послаблювати один одного, входити у взаємні суперечності, а також суперечити наявним можливостям їх реалізації. З цією закономірністю нерідко пов'язані мотиваційні конфлікти в життєдіяльності оперативних працівників.

Водночас активна особистісна позиція щодо самореалізації оперативного працівника, усвідомлення соціальної необхідності своєї професійної діяльності є міцним психологічним інструментом корекції та згладжування деструктивних психоемоційних станів. За таких умов негативні моменти професійної діяльності оперативного працівника (ризик, небезпека, стреси, тощо) сприймаються як данність та перестають мати деструктивний зміст професії.

Поряд з цим не варто забувати й про важливі фактори (потреби), реалізація яких для оперативних працівників неможлива або дуже обмежена, а саме: достатнє фінансове забезпечення; умови праці, достатність технічних, транспортних засобів; довірливі стосунки в колективі; наявність вільного часу, необхідного для соціального й особистого життя; належні житлові умови; вирішення побутових проблем тощо.

Ігнорування вказаних вище потреб оперативного працівника у поєднанні з підвищеною вимогливістю від керівництва підрозділу може мати моттєвий ефект у формі підвищеного показника діяльності. Проте у тривалій перспективі призведе до значного зниження ефективності здійснюваних заходів. Вимогливість у поєднанні з відсутністю мотивації була в оперативно-розшуковій діяльності радянського зразка, коли вибір професії був мінімальним. Сьогодні ж, зважаючи на ринок праці, з урахуванням скорого закінчення війни, мотивація та можливість задовольняти потреби відіграють вирішальне значення у виборі професії та безпосередньо впливають на ефективність виконуваних дій.

Тож загалом мотивація професійної діяльності оперативного працівника справляє важливе значення на його загальний психоемоційний стан, а отже, й на ефективність самої оперативно-розшукової діяльності, бо враховуючи велику кількість відверто негативних моментів, позитивні не такі очевидні, а іноді, взагалі відсутні.

Висновки. Отже, розглянуті вище психічні явища, що є змістовними елементами психологічної структури співробітника оперативного підрозділу, формують його психоемоційний стан, від якого залежить ефективність здійснюваних заходів. Знання цих елементів у їх взаємозв'язку дозволить здійснити правильний відбір відповідних кадрів, а також підбирати виконавців для конкретних завдань під час планування оперативно-розшукової діяльності.

Більше того, знання психологічних властивостей та якостей підлеглих працівників дозволить керівнику здійснювати відповідне їх коригування для підвищення ефективності роботи підрозділу, зокрема тренуванням волі, уваги, пам'яті, логіки, інтелекту за допомогою психологічних тестів, консультуванням обізнаних психологів-практиків або за їх прямої участі, а також постійною цілеспрямованою виховною роботою в підрозділі, використанням безпосередньо оперативниками певних спрощених, але достовірних методик самотестування, самотренінгу тощо.

Список використаних джерел

1. Bochkoviy O., Khankevich A. The Impact of Information Technology on Ensuring Human Rights and Freedoms in an Open Society. *European Reforms Bulletin scientific peer-reviewed journal*. 2020. № 3. P. 2–11.
2. В Україні створено реєстр бійців АТО, які здійснили суїцид. URL : <http://gottstat.com/cl/v-ukrainesozdali-reestr-boycov-ato-kotorye-sovershili-55668.html>.
3. Бараненко Б. І., Александров Д. О., Бочковий О. В. Використання психологічних знань у оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов : навч.-практ. посіб.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. А. В. Іщенко, д-ра психол. наук, проф.

В. С. Медведєва. Київ : ДНДІ МВС України, Харків : Мачулін, 2015. 322 с.

4. Жидецький Ю. Ц., Ясінський В. П. Психолого-педагогічна превенція суїциду працівників поліції системи МВС. *Пост-травматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни* : міжнародне науково-практ. вид. 2018. Т. 1. С. 195–206. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2418>.

5. Кожна п'ята небойових втрат серед українських військових. URL : http://news.liga.net/ua/news/incident/14724905-kozhna_p_yata_neboyova_vtrata_sered_ukra_nskikh_v_yskovikh_su_tsid.htm.

6. Кондратенко Л. О. Погляди О. М. Леонтєва на місце мотиву в структурі діяльнісного підходу в психології. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716281/1/Таврійський%20.pdf>.

7. Порфімович О. Л. Вплив суїцидів серед окремих працівників міліції на формування іміджу системи МВС України. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1309>.

Надійшла до редакції 12.12.2022

References

1. Bochkovyy, O., Khankevich, A. (2020) The Impact of Information Technology on Ensuring Human Rights and Freedoms in an Open Society. *European Reforms Bulletin scientific peer-reviewed journal*. № 3. pp. 2–11.

2. V Ukraini stvoreno reiestr biitsiv ATO, yaki zdiisnyly suitsydy [A register of ATO fighters who committed suicide has been created in Ukraine]. URL : <http://gottstat.com/cl/v-ukrainesozdali-reestr-boycov-ato-kotorye-sovershili-55668.html>. [in Ukr.].

3. Baranenko, B. I., Aleksandrov, D. O., Bochkovyi, O. V. (2015) Vykorystannia psykholohichnykh znan u operatyvno-rozshukovii diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy za suchasnykh umov [The use of psychological knowledge in operational and investigative activities of the internal affairs bodies of Ukraine under modern conditions] : navch.-prakt. posib.; za red. d-ra yuryd. nauk, prof. A. V. Ishchenka, d-ra psykhol. nauk, prof. V. S. Medvedieva. Kyiv : DNDI MVS Ukrainy, Kharkiv : Machulyn, 322 p. [in Ukr.].

4. Zhydetskiy, Yu. Ts., Yasinskiy, V. P. (2018) Psykholoho-pedahohichna preventsiia suitsydu pratsivnykiv politsii systemy MVS [Psychological and pedagogical prevention of suicide by police officers of the Ministry of Internal Affairs]. *Post-travmatychnyi stresovyi rozlad: dorusli, dity ta rodyny v sytuatsii viiny: mizhнародне naukovo-prakt. vyd. Vol. 1, pp. 195–206. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2418> [in Ukr.].*

5. Kozhna pyata neboyovykh vtrat sered ukrainskykh viiskovykh [One in five non-combat casualties among the Ukrainian military]. URL: http://news.liga.net/ua/news/incident/14724905-kozhna_p_yata_neboyova_vtrata_sered_ukra_nskikh_v_yskovikh_su_tsid.htm. [in Ukr.].

6. Kondratenko, L. O. Pohliady, O. M. Leontieva na mistse motyvu v strukturi diialnisnoho pidkhodu v psykholohii [O. M. Leontiev's views on the place of the motive in the structure of the activity approach in psychology]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716281/1/Таврійський%20.pdf>. [in Ukr.].

7. Porfimovych, O. L. Vplyv suitsydiv sered okremykh pratsivnykiv militsii na formuvannia imidzhu systemy MVS Ukrainy [The influence of suicides among individual police officers on the formation of the image of the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1309> [in Ukr.].

ABSTRACT

Volodymyr Voloshyn. The influence of the psycho-emotional condition of the operative employee on the efficiency of the operative and search activity. The article highlights the impact of the psycho-emotional condition of an operative employee on the effectiveness of operative and search activities. The effectiveness of all investigative activities depends on the psycho-emotional condition of the operative employee. Knowledge of psycho-emotional condition and the ability to recognize them in time should be possessed by every operative employee.

The adequacy of such a decision to the situation and the effectiveness of subsequent measures implemented on the basis of such a decision will depend on the psycho-emotional condition a person is in at the time of making a decision. Even the involvement of information and analytical technologies in the process of information processing, the final decision depends on the «human factor», which sometimes causes negative consequences in one or another activity.

It was determined that for timely recognition and prevention of negative consequences from a bad psycho-emotional condition, it is necessary to take into account that mental phenomena play a decisive role in the psychological structure of the personality of an employee of an operative unit. It is noted that the knowledge of psychological phenomena will form relevant knowledge about the personality of an operative employee, will allow the use of this knowledge during planning and carrying out operative and search activities. At the same time, attention is drawn to the fact that in order to appropriately adjust the psychological condition of an operative employee in order to increase the effectiveness of his operative and search activities, it is necessary to take into account motivation, which is one of the main psychological phenomena that explains the driving force of all his life activities and behavior.

Knowledge of professionally significant psychological properties and qualities of an operative employee and the ability to recognize psycho-emotional condition will allow for the correct selection of appropriate performers, allocation of tasks, etc. Without such knowledge and skills, it is difficult for the manager to organize the effective implementation of operative and search activities in the unit.

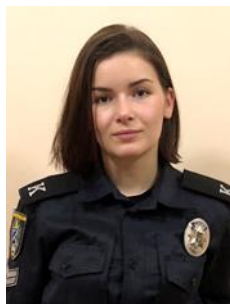
Keywords: *operative and search activities, psychology of operative and search activities, psycho-emotional condition, operative employee, mental phenomena, motivation, efficiency.*

УДК 351.74

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-381-385

**Анатолій
НАТОЧІЙ**[©]
викладач

**Ангеліна
БАБ'ЯК**
курсант

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ДІЙ ЩОДО ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ТА ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Розкрито деякі аспекти підготовки працівників поліції до підготовки дій із затримання злочинця в замкнутому просторі. Розглянуто техніко-тактичні дії, застосовані під час затримання правопорушника. Для виконання цих обов'язків Закон України «Про Національну поліцію» надає поліцейському повноваження користуватися будь-якими правами, передбаченими цим Законом, у тому числі правом застосовувати та використовувати вогнепальну зброю. Отже, для поліцейського, яку б посаду він не обіймав, які б обов'язки не виконував, звичайно.

Ефективність обеззброєння противника залежить від вибору сприятливого моменту нападу і значною мірою залежить від уміння відчувати момент, дистанцію, положення руки зі зброєю тощо. Велику роль у цьому відіграє швидкість руху.

Ключові слова: *співробітник поліції, умови обмеженого простору, рукопашний бій, службова діяльність, тактика, техніка, затримання, вогнепальна зброя.*

Постановка проблеми. У процесі службово-бойової діяльності співробітникам поліції часто доводиться діяти в умовах обмеженого простору (сходові прольоти, житлові та підвальні приміщення, службові кабінети, купе пасажирських вагонів, легкові та вантажні автомобілі, різні складські та промислові приміщення). В таких умовах під час затримання правопорушника особлива роль відводиться застосуванню фізичної сили, а саме професійного володіння прийомами рукопашного бою.

Застосування вогнепальної зброї не завжди доцільно через можливість рикошету, випадкового пострілу, велику скупченість людей на обмеженому просторі (правопорушники, заручники, співробітники поліції, інші громадяни). У процесі службової діяльності також можуть виникати ситуації, коли необхідно затримати злочинця, але немає підстав для застосування вогнепальної зброї чи можливості застосовувати або використовувати зброю.

© А. Наточій, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4227-5251>
natociy@gmail.com

© А. Баб'як, 2022
babjak.ao2002@gmail.com